Rugiapjūtė: svečias, jievaras, vainikas
Tautosaka ir etnografija

Pastaraisiais metais vertingi bei įdomūs tautosakos ir etnografijos duomenys, atspindintys tradicinę lietuvių rugiapjūtės sampratą ir senuosius su ja susijusius papročius, buvo surinkti vykdant projektą „Deivė Žemyna ir mitopoetinė žemės samprata: lietuvių mitologijos tyrimas Europos tradicijų kontekste“*. Šių eilučių autorė, taip pat ir projekto vadovė, atsižvelgdama į šio mokslinio darbo tikslus bei poreikius, tautosakos ir etnografijos medžiagai rinkti sudarė specialią anketą. Ja remiantis, dvejus metus buvo atliekami lauko tyrimai, kuriuose dalyvavo ir tautosakos rinkėja, archyvarė Rita Balkutė.

Savo darbo prasmės suvokimas – turbūt stipriausias tos veiklos, inspiruotos sąmoningos motyvacijos, *spiritus movens*. Supratome, kad periferijoje užsilikę seneliai – tai paskutinė karta, menanti tradicinį bendruomeninį Lietuvos kaimo gyvenimą, tad, praradus jų atmintyje išlikusią patirtį, bus prarasta nemažai mūsų kultūrinio paveldo vertybių. Dabartiniai aštuoniasdešimtmečiai, devyniasdešimtmečiai – paskutiniai senųjų agrarinių papročių, tarp jų ir rugiapjūtės, liudytojai.

Norėtųsi pažymėti vieną dalyką iš mūsų lauko tyrimų patirties – nors daugelis sutiktų dabartinio Lietuvos kaimo žmonių atrodė gyvenantys ganėtinai gerai apsirūpinę, neretai besinaudojantys ir šiuolaikiniais gerovės lygį atspindinčiais išradimais, laiduojančiais patogią būtį, tačiau, atsigręžus į praeitį, daugelio jų pasakojimuose nuolatos išsiliedavusi, matyt, jau senokai sąmonėje brendusi emocija – savotiškas kadainykščio bendruomeninio gyvenimo ilgesys. Rugiapjūtės laikotarpiais tai buvo ne vien alinantis darbas, bet ir buvimas nemažoje draugėje, kurį praskaidrindavę visiems žinomi ir kasmet kartojami papročiai, religinės apeigos, pokštai, juokai, taip pat ir toli sklindančios dainos rugių laukuose užbaigiant dienos darbus ar pačią pjūtį. Iš tiesų rugiapjūtė būdavusi ne vien darbymetis, bet ir kaimo bendruomenės šventė, kuri su ją lydėjusiomis apeigomis, dažnusyk susijusiomis ir su religinėmis pažiūromis, atliko neabejotinai reikšmingą vaidmenį anuometinio valstiečio būtyje.

Šią publikaciją sudaro dalis anketoje apibrėžto temų rato tautosakos ir etnografijos faktų, vienijamų rugiapjūtės tematikos. Ši medžiaga užfiksuota įvairiuose Lietuvos regionuose (taip pat ir už šalies ribų), daugiausia pietų, rytų, mažiau – šiaurės ir vakarų.

* Lietuvos mokslo tarybos finansuojamas mokslinio tyrimo projektas (sutartis Nr. LIT-4-2).

Ryškiausios, vyraujančios tokios temos: 1) pasirengimas rugiapjūtei (jos metas, pjovėjų apranga, maistas) ir jos pradžioje atliekamos apeigos, iš kurių išskirtinas pirmojo pėdo, įvardyto *svečiu* (*diedu*, *gaspadorium*), supjovimas; 2) rugiapjūtės pabaigtuvės ir ritualai su paskutiniu nenupjautų javų kuokštu, vadinamuoju *jievaru* (*jovaru*, *barzda*, *niuka*); 3) pabaigtuvių vainiko pynimas, jo įteikimas šeimininkams; vieta, kur jis laikomas pjūčiai pasibaigus. Remiantis šitokiu teminiu principu suklasifikuoti ir skelbiami tekstai. Tiesa, kai kurios temos pateikiamuose naratyvuose yra susipynusios ir tokiais atvejais jų tekstai neskaidyti.

Čia pateikiami naratyvai iliustruojami vaizdine medžiaga – Ritos Balkutės nuotraukomis ir Jovitos Dilytės piešiniais. Tai ypač vertinga dokumentika, nes iki šiol etnografų skelbtuose rugiapjūtės aprašymuose vaizdinės informacijos jei ir būdavo pridedama, tai ne itin daug. Ypač stigo apeigų, atliekamų su pirmuoju nupjautų javų pėdu, su lauke paliekamu javų pluoštu (*jievaru*), vizualizuotų fiksacijų. Mudviem su Rita 2011–2012 metų ekspedicijose ne tik pavyko užrašyti folklorinius, etnografinius pasakojimus, bet ir nufotografuoti bei nufilmuoti pagrindinių rugiapjūtės papročių epizodus, kai kada – ir jų eigą. Buvome nustebintos, kad vyresnių žmonių atmintyje ir XXI amžiuje dar yra gyvos archajiškos žemdirbystės tradicijos, nors dabartinio Lietuvos kaimo žmonių būtyje jos jau beveik neaktualinamos. Todėl džiaugiamės, kad šį unikalų mūsų dvasinės ir materialinės kultūros paveldą dar spėjome įamžinti įvairaus pobūdžio laikmenose.

Pateikiamus tekstus šifravo R. Balkutė.

Nijolė Laurinkienė

I. RUGIAPJŪTĖS PRADŽIA: JOS METAS, PJOVĖJŲ APRANGA, MAISTAS; APEIGOS, ATLIEKAMOS PRIEŠ PRASIDEDANT PJŪČIAI; PIRMOJO PĖDO SUPJOVIMAS, JO VARDAI IR SU JUO VYKDOMOS AKCIJOS

1. <...> *Ar pjovėt rugius?*

– Pjovėm.

– *O kokia būna pati pradžia rugių pjovimo?*

– Kap seniau, tai šitan dievaicyj [mėnesį, t. y. birželio 29 d.] šventas Petras, tai an švento Petro buvo Dubičiuose festas, tai vis važavom an festo. Tai dzvi dzienos šventa. Tai kap subata, tai vis būna nedėlion ir paldzienykį – sekmadienį ir pirmadienį – šventa. Tai prapjaunam tokį kūlaicį, tokį pėdukų, ir surišam an trij... Toki būna trys pėdukai, tai surišam kartum ir kampi pastatom, itai svecias. I anas stovi kampi, pakol rugius nupjaunam. Ir kap vežam jau pėdus kluonan, tai tadu tų stacinį – svecių – deda tan kluonan, kur rugius tuos deda, tįnokaja jį pastato ir jau deda kūgin.

– *Bet nebūna subrendę dar rugiai per šventų Petrų...*

– Tai dabartes jau vėlu, o kadusci tai buvo. Jau važuojam, tai pas svietų, pas kokį gaspadorių gerų, tai jau matosi jau župjauta stacinys, po dešims pėdų pastacyta. <...>

P. Stasė Sedleckienė-Nasolytė, g. 1939 m. Dubinių k., Baltiškių apyl., Varanavo r., Baltarusijoje, gyv. ten pat. *U.* R. Balkutė 2011. *Sg.* LTR 7784(16), LTRF_cd_577(28).

2. <...> *O kada pradeda pjauti rugius?*

– Kada pradeda pjauti? <...> Kap koki metai būna. Kap būna ankscyvi metai, kap būna Magdalenos, tai jau pradėdavom pjauc.

– *O kaip pati pradžia to pjovimo būna? Pasipuošia...*

– Nu, kaip paci pradžia. Nu, ataina... Jau, aišku, apsirengia švarau, gražau, skaras baltas jau gražas žusriša, nu, einam, pjaunam. O jau marci, kur pirmus metus at[i]teka – ba aš ir paci tep dariau, – tai jau aina pjauc su anytu jau savo, su tuo [savo vyro] motku aina pradėdyc: „Aisim jau pjauc rugių.“ Ataina, supjaunam dešims pėdų, ir toj anyta graiciau pastato stacinį, o marci jau drobės stuomenį, kap skaitos, jau nuog galvos ik žamei drobės, tokį dvigubą atpjauna ir jau apsupa tų stacinį.

– *Kodėl čia taip darė?*

– Nu, nežnau, anytai tep darė.

– *Tai čia anytai ji padeda?*

– Ana [anyta] jau nusiima nuo to stacinio ir pasdeda sau. O taip! <...>

P. Janina Lingienė-Nevieraitė, g. 1923 m. Paditvio k., Baltiškių apyl., Varanavo r., Baltarusijoje, gyv. tos pat apyl. Pavalakės k. *U.* N. Laurinkienė, R. Balkutė 2011. *Sg*. LTR 7784(79), LTRF_cd_577(100).

3. O. J. <...> O nu rugių tai labai visas murzinas pareini. Ir dulksta, ir visa, o vis ciek turi su baltais apsirengc. Atsimenu, mama – pareinam vakari – pamerkia viską. Kol pamelžia karves, visa pamirksta, – išplovė, pakabino kambaryj, pernakt išdžiūvo, ir vėl an rytojaus su tais paciais [eini prie rugių], bet su baltais.

– *O tai kaip svarbu buvo...*

O. J. Labai švariai [apsirengę rugius pjovė]. Jau bulves kasė – nepaisė tokios švaros, o prie rugių visąlaik [buvo] baltos [skarelės]. Nė vienos buvo neregėt moteriškės su margu skarełi. Visų baltos skarytės.

A. J. Šienų kai grabia, tai jau irgi merginos gražiai apsirengia.

O. J. Šienų kai grabia, tai vis ciek po baltais daugiau buvo. Jau bulves kasė – nepaisė.

– *Tai rūbas žmogui buvo svarbus?*

O. J. Nu. <...> Ir net, būdavo, [jei] numiršta žmogus, [o reikia rugius pjauc], tai moteriškė, kuri su juodu skarełi, tai apacion tų [apsiriša, o] baltų viršun vis ciek užsiriša. Turi prie rugių būc šviesūs žmonės. Gal kad nebūt duona tamsi ar gal... Tep darydavo. Visur jau baltavos, gražu pažiūrėc: kur pjauna, tai jau baltuojas.

– *O ką nešdavo valgyc laukan? Ar su savim nusinešdavo, ar atnešdavo kas?*

O. J. Daugiausia nešdavomės.

A. J. Nu, tai girų darydavo.

– *O iš ko?*

O. J. Padziauna duonos, ta duona išdžiūsta, tada užpila vandenio, išrūgsta gira. Ir tada tos giros inpila, vandens, pieno, grietinės ir arba agurkų, arba svogūnų [įpjausto]. Ale daugiausia vasarų su agurkais darydavo. Nu, ir duonos nešdavos. Jeigu netoli, tai upėn indeda, kad iki pietų nesurūgt, o kai toliau laukas kokis, tai iškasa duobį, kur šlapesnė žamė, apkasa uzbonų. <...>

– *O jaunos moteriškės, jeigu turi mažų vaikelį...*

O. J. Nešė su savim.

– *Kur padėdavo?*

O. J. Lopšelin.

A. J. Buvo tokis trikojis, būna padaryta lazdos ir lopšys, pakabina.

– *Tai nusneša tas lazdas?*

A. J. Nusneša. Ir ten apgaubia tas lazdas.

– *O kuo?*

A. J. Nu, paklotės tokios susiūtos.

– *Kad musės nelįstų?*

A. J. Ir musės, ir saulė vaiko kad n[e]užšviestų.

O. J. Jei dzidesnis vaikas – supi mažesnį, o mama pjauna. <...>

P. Antanas Jezepčikas, g. 1933 m. Krokšlio k., Panočių apyl., Varėnos r., gyv. Rudnios k., Kaniavos apyl., Varėnos r.; Ona Jezepčikienė-Čiočytė, g. 1939 m. Krokšlio k., Panočių apyl., Varėnos r., gyv. Rudnios k., Kaniavos apyl., Varėnos r. *U.* N. Laurinkienė, R. Balkutė 2012. *Sg.* LTR 7794(165), LTRF_cd_642(17).

4. <...> Nu va, pjaut irgi ėjo visi vyrai. Kaip gražu buva: suveina visas kaimas, tokiais gi rėžiais būdava. <...> Aš turėjau keturius brolius ir tetį, aš su sesere, mes dvi buvam. <...>

– *O kai rugiapjūtė ateidavo, ruošdavosi iš anksto?*

– Teip.

– *Kaip apsirengia?*

– Apsirengia... Seniau buva lininiai marškiniai, tai moterys būdava ir nuogom runkam. A jau rugiapjūtėj stengias, kad... Kad va... mana suknute trumpom rankovėm, tai tokius runkogalius užsideda, kad šiaudai kieti, sudraska rankas, apsirišam, kad nesudraskytų rankų. Tėtis pindava vyžas karnų. Mūs tai iš odos, kaip šliurytes padarydava. Odos va šitaip sulenkia viršūnę, sulenkia, a čia užpakaly tiesiai susiuva ir čia va tokius šniūriukus suveria, apie kojas apriša, kad kojų nebadytų, – ir lengvas apsiavimas. Tai prisiuva tokių odinių [vyžų]. <...> Tai rugiapjūtei ruošias. Dalges buva specialias rugiam pjaut – toks lankelis uždėtas, kad guldytų gražiai rugius, kad būtų emėjam, grebėjam gera imt. <...> Mes einam iš paskos [pjovėjo], atapakalia ima[m]. Jau matai, kad pėdas geras, ataskiri, suriši, pėdų numeti – ir vėl taliau, bet visų dienų neatsilenki. Vakari pareini, atroda, nebepaneši savį. Nusiprausi prie šulinia. Jeigu tik muzika užgroja – ir łėkėm vakaruškasna, nieks nesunku būdava. Ką jaunyste dara! Aina rugius pripjovį, privargį, jeigu tik vyrai keli suvėja – ir su dainu aina namo dainuodami. Moterys sava dainuoja, vyrai sava dainuoja. Dieve, kaip dainuodava žmonės! <...>

– *Jau pjautuvais nepjovėt?*

– Ne, mana jaunystej nepjovėm, bet mana tete turėja da pjautuvų, tete da pjaudava kūliams [šiaudus], stogus šiaudinius pjaudava. Tai tuos rugius pjaudava, kad nesumaigyti šiaudai būtų; tai pripjauna, kiek reikia, su pjautuvais.

– *O kaip prasidėdavo ta rugiapjūtė <...>?*

– Nu, tai viską pradėdava su Dieva vardu, viską pradėdava [su juo]. Visi sustoja pradalgėn, tete, pavyzdžiui, pirmas stos. Tete pirmas atsistoja, persižegnoja

ir pradeda pirmų pradalgį: „Dieve, padėk“, – ir ainu tolyn. Nu, ir brolis kitas [iš paskos eina]. Tete, biškį paėję[s], per metrų kokį, jau kitus [pradeda], taip ir aina, kiek pjovėjų yra, tiek aina. Ir tiek jemėjų turi būt po kiekviena pjovėja. Mes da kai mažas buvam, tai mės vienas neunveikdavam, bet jau vis tiek turėdavam imt. Tai mes abidvi iš po viena imdavam, daugiausia iš po tetes. Tai, žinai, pataikydava tete gal pradalgį ne tokį storų, kad suspėtumėm. A paskui pripjauna, pripjauna, prigulda visų laukų, tadai nešioja gubõs tuos pėdus. Nešioja ir stata po dešimt pėdų. Vienų užlenki pėdų, tada stata aplink, a paskui su vienu, dešimtu pėdu, perlenkia ir uždeda kepurį.

– *O kaip vadindavo?*

– Gubas. Tai tų gubų... Šešias gubas išeina kapu [kapa], tį žiūri, kiek kapų: „Tris kapus supjoviau, vieną sunešiojau...“ Kaip va dainoj dainuoja: „Lyg sauliutei tekant tris kapus supjoviau, vieną sunešiojau...“ Tai paskui visu šeimu aina ir nešioja. Tai mes prinešam, a tete stata tas gubas. E vaikai jau nešam, nešam...

– *A pirmą pėdelį kas supjaudavo?*

– Gaspadorius visadu pirmų pėdelį supjauna.

– *O ką darydavo su pirmu pėdeliu?*

– Nu, tai nieka nedarydava. <...>

P. Vanda Urbanavičienė-Buteikytė, g. 1921 m. Obelių k., Deltuvos apyl., Ukmergės r., gyv. Šventupės k., Vidiškių apyl., Ukmergės r. *U.* N. Laurinkienė, R. Balkutė 2011. *Sg.* LTR 7785(17), LTRF_cd_578(3).

5. *Ar teko seniau rugius pjauti?*

– Biškutį pjoviau, dar maža aš pjoviau, dar aš maža buvau.

– *O kaip pati pradžia būna pjovimo, kai nuveina į rugių lauką?*

– Tai svečių jau tokį daro iš rugių. Aš menu, kap nuveinam, tai jau povakariais nuveinam jau supjaudzyc cik. Cik župjaunam itai jau prieš nedėlių, prieš šventų dzienų, jau mes itų va jau župjaudėm svečių tiktais. Tadu tai samagono šito nebuvo, arielkos nebuvo... Nu tai buvo, ale mes ir negėrėm seniau. Nu, tai padaro mama jau valgyt gard[ži]ų [vakarienį], i tadu jau mes jau pavečeriojam visi. Ir jau po nedėliai einam jau pjauc.

– *O tai pirmą pėdelį supjauna, gaspadorių?*

– Tai gaspadorius itai svečiu vadinos. Itai atnešam jau pirkion, namo atnešam tų svečių, pastatom kampelin. Ilgai būna, pakol anas nesudžiūna tas svečias.

– *O dėl ko jis taip vadinosi – svečias?*

– Nu, Dievas žino dėl ko, nu, vadzinos, o dėl ko, kap tai negaliu aš ištlumočyc. O tep veselia buvo gyvenc, ne dartes.

– *O kaip pačiam gale, dažinkus ar darydavot?*

– Darydavom, dažinkus darydavom. Aš nai mažiausia buvau draugėj, ale mama ir mani jau vedės. Aš dar maža pjoviau, ale ir aš ėjau. Visur ajom. Pas kų dar ir negynėta rugiai [pjauti], tai ir ainam. Padėdzyc eidavo, nu, ir jau dažinkai buvo.

– *O lauką visą nupjaudavo? Ar truputį palieka an lauko nenupjautų?*

– Viską nupjauna, nepalikdėm. Pirmiausia pjovėm rugius, o potem miežius <...>. O paskuliausia grikius rovėm. Tai jau paskuliausia pjovėm, prieš bulbių kasimų. Grikiai nedzideli buvo.

– *O vainikų darė, kai baigia rugius pjauti?*

– Darydavo, darydavo.

– *O kaip jis atrodė?*

– Nu, tai iš šitų varpučių rugių, nu, ir kvietkelių indedi.

– *O kur tada deda tą vainiką?*

– An svečio, kampan. O potem, tai aš ir nežnau, kur [padeda] tų vainikų... Dėj kur tų vainikų, ale kur, tai [ir nežinau]. Nato buvo dvi varpas [deda] ir... Vasilkai buvo toki, tai jau darė vainikų iš tų vasilkų. Ir gražiai padaro. Ale anas ir karoj ilgai tas vainikas, pakol nesudžiūna.

– *O kai deda kampan tų svečių, tai sako kokius žodžius?*

– Nu, tai mama kap buvo, tai jau Dzievo prašo, kad jau gražiai išdžiūt jau rugiai, jau kad suvežtum gražiai, be lietaus.

– *Tai sakydavo kokius tai žodžius?*

– Nu tai mama jau. Ma mama buvo lietuvė, o tėvas lenkas. Mama buvo nuog Rodūnios, iš Jotautų. Dar̃ tai <...> visi baltarusiai, o tada Plikiai buvo, Jotautai, Piliakalnis – vis lietuvių buvo kaimai šiciej. <...> O tėtis buvo lenkas, o potem ir anas pasdarė lietuvys. <...>

– *Kai statė svečią gal kokius žodžius apie Žemyną sakydavo?*

– Nu, gal ir sakė. Bet aš dar nebuvau tokia [didelė, kad prisiminčiau]. Mama tai tokia mano buvo, kad mokėjo ir padainuoc, mokėj ir pakalbėc gražiai <...>.

– *O girdėjote tokį žodį „Žemyna“?*

– Žamyna... Nu tai kol' [negirdėjau]. Nu tai Žamyna, nu tai žamė – Žamyna, nu tai kol' aš negirdėjau. Žamyna – žamelė...

– *Gerbė seniau žmonės žemę?*

– Nu tai žamė taigi penėj, tai kodėl gi [negerbė]. Tai dar̃tės tai jau duonos atveža gatavos, o seniau pakol nepadirbam, tai [ir neturim]. <...> Dar aš an mamos ir piktavaus: ana nedavė man pjauc kur an užuoganos, ale vagełį [tik] jau. Nu, aš dar nemokėjau gerai pjauc, tai jau man buvo pikcyba: anys žuoganų pjauna, o aš vagełį. Žinot, kaip pas mus buvo kalionija, o dar seniau buvo ūlyčia, taigi buvo nivos tokios. Taigi keturios žuoganos, tep... Vieno [žmogaus] keturios žuoganos, kito saptynios – kiek būna žamės haktarų. Tai kap pas mus buvo 20 hektarų, tai pas mus niva dzidesnė buvo, o kap maža būna, kap vadzinos 20 hektarų, – rėzas.

Tai jau cielas rėzas, o kap cik būna pusė rėzo ar ketvirtadalis rėzo, tai maža žamės, tai būna trys žuoganos... <...> Ažias vis likdė, o potem pagalvoj, kų nato ažia tai jau daugel žemių žujimdo, nu tai akmenius dėj [vietoj ežios], kad jau mažiau žuimtų žamės. <...> O tep, kur daugiau žamės, tai ažias dirbo.

P. Marytė Adamonienė-Nasolaitė, g. 1929 m. Dubinių k., Baltiškių apyl., Varanavo r., gyv. ten pat. *U.* R. Balkutė 2011. *Sg.* LTR 7784(1), LTRF_cd_577(2, 4).

6. <...> *Rugius teko pjauti?*

– Su pjautuvais pjovėm rugius. Žinot, kap seniau... Dabar tai grūdai išmėtyta, o seniau keturiose nuveinam: mano sesuo vyriausia ir aš, ir mama ir bobutė. Nuveinam keturiose su pjautuvais pjauc, o mūs rėzai buvo platūs, žemės buvo, turėjom, tai vos nupjaunam. Tai, žinai, kap mūs bobutė: tai jei varpa nukrinta, tai ar dancysna insikanda, ar už kvartūko užsikiša – nė vienos varpełės nepalikdavo. Va šitaip!

– *O kaip aina apsirengusios? Kaip kasdien?*

– Ne. Mama spicialiai turėj sijonų tokį ružavų pasisiuvus su kasnykėliais apacioj, kad toli macytųsi.

– *Rugiam pjaut?*

– Rugiam pjaut turėjo spicialiai [pasisiuvus].

– *O kokia skarelė?*

– Skarełį tai apsirišdavo baltų daugiausia.

– *O kokia bliuskutė?*

– Bliuskutį tai <...> su karunkaitėm, tai tep užsegc...

– *Ale kokios spalvos?*

– Pasrinkdavo pagal savo skonį.

– *Baltos ar kokios?*

– Daugiausia ir baltos. Kokių turėjo, tokių ir [vilkos]. <...>

– *O vyrai kaip apsirengdavo rugiapjūtei?*

– Taip paprastai – su kelnėm ilgom, ir viskas.

– *O kap pati pradžia būna rugiapjūtės?*

– Pirmiausia supjauna senį, parneša, kampan pastato, pėdus kelis.

– *O kas tas „senis“?*

– Nu, tai vadzina tų jau pėdų [pirmucinį], ir kampan pastato.

– *Bet kokian kampan?*

– Ne, pakūcion. <...>

P. Jadvyga Adlienė-Aladaitytė, g. 1930 m. Dargužių k., Valkininkų apyl., Varėnos r., gyv. ten pat. *U.* N. Laurinkienė, R. Balkutė 2012. *Sg.* LTR 7794(166), LTRF_cd_642(18).

7. <...> Pjaudavom [rugius] po Škapliernos iškart. Škaplierna 16 liepos. [Eidamas rugių pjauti] jau nešies duonos gabaliukų laukan jau. Kap jau sėji rugius jau rudenį, [irgi nešies], a vasarų kap jau [eini] pjauti, tai jau irgi nešies gabaliukų duonos, druskos.

– *Savo?*

– Ir duonełį tų jau ažukasi su drusku, pasakai: „Dzieve, laimink tų dzirvełį, duok, Dzieve, man sveikatełį, kad kitais metais galėčiau sėc!" Toki buvo priežodziai. <...>

P. Vladislava Galatiltienė-Subačiūtė, g. 1928 m. Adutiškio mstl., Švenčionių r., gyv. ten pat. *U.* N. Laurinkienė, R. Balkutė 2012. *Sg.* LTR 7793(70), LTRF_cd_641(135.1, 135.3, 135.4, 135.5, 135.7, 135.8).

8. <...> *Ar teko rugius pjauti?*

– Pjovėm, i labai pjovėm. Su pjautuvais pjovėm, dalgių pėr mus nebuvo mados. Seniau žemės nelabai per daug turėjo, bet vis tiek, kad i turėjo žemės, samdydavo ituos samdinius, samdydavo pjovėjas, i pjaudavo <...>.

– *O kaip ten pradžia būna? Gal apsirengia puošniau eidami pjauti rugių?*

– Nieko ten puošniau neapsirengia, bet jaugi pajema duonos jau gabaliukų, kad, reiškia, su duonu pradėjo pjaut, kad su duonu ir užbaigt – i kad duonos būtų iki duonos. Tai jau šitas pirmasiai buvo [dalykas]. <...> Ir užbaigia su duonu, tadu jau nuobaigas padaro, tai sūrį ataneša. Jau kad savi, tai sau, a tį kokį [sūrį]... Nu, seniau nebuvo čia toki turtingi, nedaug žemės turėja, bet buvo linksmi, dainuodavo visa, gražiai [gyveno].

– *O kas tą duoną paimdavo?*

– Paimdavo šeiminykė.

– *Jau ji pradėdavo pjauti?*

– Pradėdava pjaucie, ir tadu ažpjauna – do padaro dziedų: vienų saujų pajema, ažpjauna, itai padaro [tokį pėdelį], sako: „Dziedas." Tai tų saujų suriša i ataneša, krikštan i pastato. I krikšti tas jau stovi, kol rugius suveža. Kap rugius cik veža ir tų dziedų išneša. Itai vadzinos „dziedas"... Išneša, kartu su rugiais šalinėn sudeda. Itai buvo.

– *O kas čia tokio tas dziedas?*

– Dziedas – nu, tai taip pavadintas.

– *Panašus į dieduką kokį?*

– Nu kurgi anas panašus – sauja varpų. Kap apimi [rugių] saujų, išpjauni pirmųjį [pėdelį] ir tadu jį suriši, nu, i visa. [Tada] kap aina namo, atanešei, pastatai krikštan – ir stovi krikšti.

– *Dėl ko taip vadino, neaiškino?*

– Niekas neaiškino, ale [vadino] „dziedas“ i „dziedas“.

– *O kokia čia vieta krikštai?*

– Vieta, kur paveikslai karo, prie stalo. Stalas stovi, i tįnai anas stovėdavo krikšti pagerbtas gražiai.

– *Tai jau gerbdavo dziedą?*

– Gerbdavo, gerbdavo.

– *O ką reiškia toks atnešimas?*

– Aš jau tau to nepapasakosiu, nežinau, dėl ko jis stovėjo, jau turėdavo [taip daryt]. Gal dėl to, kad derlius do būtų, negaliu [pasakyt], aš jau to neišaiškinsiu.

– *O kiek tos duonytės pasiimdavo?*

– Riekelę.

– *O dėl ko tą duoną reikia imti?*

– Neša, kad, reiškia, pradėjo su duonu pjaut, jau pasiima, ir kad būtų jau visiems metams duonos.

– *Tai tą, kurią pasiima, tai suvalgo?*

– Suvalgo tadu jau duonų.

– *Tai atsineša į lauką duonos dar pirmus rugius pradedant pjauti?*

– Su duonu aina, visi [eina, o] su duonu aina šeimininkie.

– *O kadu suvalgo tų duonų?*

– Nežinau, jau gal visi rasidalija ir suvalgo.

– *Lauke?*

– Lauki jau gal greičiausia, e tadu kap pabaigia [pjaut] – i vėl [vaišinas]. Kur jau stipri šeiminykė, tai ataneša i sūrio, i giros, duonos. <...>

P. Juzefa Vaitekėnienė-Šivickaitė, g. 1927 m. Lazdinių k., Adutiškio apyl., Švenčionių r., gyv. ten pat. *U.* N. Laurinkienė, R. Balkutė 2012. *Sg.* LTR 7793(115), LTRF_cd_641(204).

9. <...> *O kai seniau rugius pjaudavo, kaip pradėdavo pjauti?*

– Persižegnodavo tai beveik kiekvieną dieną, kad jau laiminga diena būtų. Va taip... Aš kaip dar augau, dar tėveliai [buvo, tai taip darėm, o] paskui, kaip užaugau, tai to jau nebuvo. Gal kas ir darydavo, nepasakysiu, bet kai pamotė atėjo kita, tai jau to nieko nebuvo. Kaip eidavo rugių pjauti pirmą dieną ir pirmą kartą, ten, aišku, ne su pjautuvu, su dalge, paima tokią gniūžtelę tų rugių, kur gražesnių parenka, nupjauna ir atneša į namus, ir pastato tą jau gniūžtelę už stalo... Tai mano mažos [matyta], dar vaikystėj buvo. Atneša, pastato tokį pėdelį nedidelį: „Nekibykit, tegul čia duonelė mūsų stovi!“ Tai stovi ta duonelė ir kol nupjauna rugius <...>. Vasarojus ir paskui kada išdžiūsta, vežioja į klojimą, [tai] tą pėdelį

nuneša pirmutinį į kluoną. Ir tas jau [pėdelis būna] kaip sargas. Ir tas pėdelis stovi net iki paskutinio pėdo, kol baigia kult. <...>

P. Janina Zabarauskienė-Ogulevičiūtė, g. 1917 m. Beižionių k., Semeliškių apyl., Trakų r., gyv. Aukštadvario mstl., Trakų r. *U.* N. Laurinkienė, R. Balkutė 2011. *Sg.* LTR 7812(1), LTRF_cd_722(1, 3).

10. <...> Kai tą lauką pradeda pjauti, kai kas pradeda iš pradžių, o kai kas eina į lauko vidurį. O kai kas pradeda ten truputį, ten truputį, ten truputį, ten truputį [rodo, kad rugiai pjaunami iš skirtingų lauko vietų, gal kampų]. Nupjauna ir padaro nedidelį pėdelį ir įdeda į vidurį to pėdelio duonos su druska. Padaro ryšelį – ir apačioj suriša, ir viršuj suriša, kad ta duona neiškristų – ir pastato į kampą tarp šventų paveikslų. Ir tas pėdelis stovi tol, kol nepradeda vežti į klojimą rugių.

– *O kaip tas pėdelis vadinasi?*

– Dziedukas. <...>

P. Antanina Sinkevičienė-Dikevičiūtė, g. 1937 m. Padvariškių k., Semeliškių apyl., Elektrėnų sav., gyv. Semeliškių mstl., Elektrėnų sav. *U.* N. Laurinkienė, R. Balkutė 2011. *Sg.* LTR 7795(49), LTRF_cd_643(6).

11. <...> *O kai pradedate rugius pjauti, irgi ką nors darydavo? Persižegnodavo?*

– Jo, persižegnoja ir [pasako]: „Dieve, padėk“, ir [tada] pirmutinį pėduką supjauna tokį [kaip dvi saujos], suriša, čianai ir čianai suriša – aukščiau suriša [ir žemiau]. Dviejuose vietose: va čia [žemiau] surišam ir va čia [prie varpų] surišam [rodo kaip], ir parsinešam [namo]. [Išeina] va kupstas tokis varpų tų, ir parsinešam namo <...>. Anksčiau, kaip būdavo stalas stovi, nu, tai va ten va, kampan, pastato tą pėduką jau, ir visą rugiapjūtę ten stovi tas pėdukas pirkioj. O paskui, kaip jau suveža rugius į kluonus, tai tada kaip kulia, tai tada pirmiausia tą iškulia. Paguldo tą pėduką, iškulia, tada jau kulia visus rugius, nes anksčiau tai spragilais kuldavo, nebuvo tų gi kombainų. <...>

– *O kodėl* <...> *tą pirmą pėduką iškulia?*

– O tą pirmą pėduką [iškulia todėl], kad būtų skalsi duona. Tai tą pėduką pirmiausiai paguldo, iškulia ir tada jau kulia visus rugius.

– *O kaip vadinosi tas pėdukas?*

– Nežinau. <...>

– *O kaži kodėl kampan pastatydavo?*

– Nu, prie stalo, taigi kad duona gi bus ant stalo, užtai prie stalo pastato tą pėduką. Anksčiau gi buvo visokių [papročių], dabar tik nieko nėra.

– *Bet sakyt tai nieko nesako, kai pastato?*

– „Kad būtume sotūs, – kai stato tą pėduką [pasako], – kad būtume sotūs... Dieve, pasotyk, kad būtume visi sotūs.“ <...>

P. Elena Lepeškienė-Žilinskaitė, g. 1932 m. Kęstučių k., Onuškio apyl., Trakų r., gyv. Trakų r., Onuškio mstl. *U.* R. Balkutė 2010. *Sg.* LTR 7787 (71), LTRF_cd_580(19).

Elena Lepeškienė rodo, kaip daromas pirmasis pėdelis: 1 – pirmiausia atrenkami gražūs rugiai; 2 – pėdelis surišamas pačioje; 3 – pėdelis surišamas viršuje.

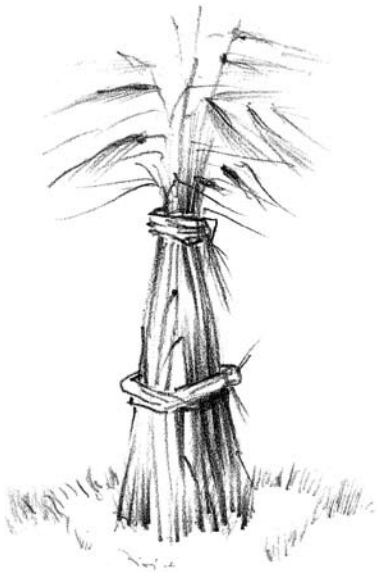

Pirmasis pėdelis.

12. *O kaip pati [rugiapjūtės] pradžia būna?*

– Nu, tai aš nedarydavau, bet girdėjau, kad [pačioj pradžioj, kai] pjauna, padaro pėdelį ir vadina kap... tai jau gaspadorius [vadinos] tas pėdelis. Ir suneša pėdus krūvosna, dėdavo po dešimt pėdų, ir jau tų pėdelį, gaspadorių, pirmiausia pastato ir jam užlankia varpas. Ir tadu kitų pėdų stato priešiais ir vėl varpas lankia, iš kitos pusės vėl lankia, stato – ir taip sustato penkis. Tas gaspadorius viduryj būna, o keturi iš kraštų, ir paskui dar keturis tarpeliuosna sustato. Ir paskui vienų parinkį didesnį pėdų tai kap kas pastato kambliais an žemės ir laužo in visas puses ir uždeda, vadina „kepurė". Mendelius ir kepurė... O kai kas tep paima pėdų ir palei ryšio sulenkia ir tep išskėsčioj tuos šiaudus ir uždeda [ant to mendelio], tai visaip darydavo. <...>

P. Stasė Saulėnienė-Balkutė, g. 1933 m. Genionių k., Pavarėnio apyl., Varėnos r., gyv. Miguičionių k., Pavarėnio apyl., Varėnos r. *U.* N. Laurinkienė, R. Balkutė 2011. *Sg.* LTR 7786(49), LTRF_cd_579(4).

13. M. S. <...> Pjovėm tai pjautuvais. Tai aš atsimenu... Mane jau veda, jau mama sako: „Jau rugius pjausim, jau aisim... rugiapjūtė." O tiej rugiai iš tolo pabalį, o vaikam taip noris jau pjaut tuos rugius, jau pabalį, o varpos dar žalios. „Mama, jau tį tas ir tas pjauna, dar mes neinam, ainam [pjaut]." <...> Nu, ir jau kur parenkam kur kokis kai kalnukas ir kai žvyras, ir tį graiciau prispėja, noksta tiej rugiai, tai tada nueinam ir prisirinkį kur mudvi, sako, nupjausim, tai jau ir neraiks [ten pjaut]. Ainam jau mes su tais pjautuvais, pjautuvus va šitaip an rankos [pasikabinam] ir ainam jau pjauc. Župjaunam mes jau tuos rugius, nu, pirmą dieną jau... Ale mažai [prapjaunam], užtat, kad dar žali, tai, sako, ai, dar pripjausim, dar pavargsim. <...> Ale kaip mes pjaunam, pirma svečių supjaunam. Pirmas <...> dzvi saujas jau supjauni: vienų ir kitų, tokis dvilypis jau svečias. <...> Vienam dvi saujos ir kitam dzvi saujos tokių jau švaresnių rugių, nu, ir tadu daugiausia jau ir tokių kaip ir gėlių lauko [priskinam], rugiagėlių, kaip mes vadinom – vosilkių, nu, ir surišam, surišam vienų ryšį <...> tas dvi saujas [rugių surišam], padarom jau dvilypį jau svečią, sakom: „Svečią supjovėm." <...> Tadu jau <...> nešam namo pirmiausia ir pastatom kampan <...>.

I. Š. Kur šventųjų abrozai.

M. S. Nu, palei šventų abrozų ir pastatom tų svecių. Ir tas svecias iki tolai stovi, <...> kolai rugius [veš], pirmų pėdų inveš kluonan, kolai išdžus kiti statiniai. <...>

P. Marytė Sakalavičienė-Šimelionytė, g. 1929 m. Dubinių k., Baltiškių apyl., Varanavo r., Baltarusijoje, nuo 2002 m. gyv. Jurbarke; Izidorius Šimelionis, g. 1919 m. ten pat, kur ir jo sesuo M. Sakalavičienė-Šimelionytė, nuo 1929 m. gyv. Vilniuje. *U.* N. Laurinkienė 2011. *Sg.* LTR 7784(40), LTRF_cd_577(67).

Marytė Sakalavičienė rodo, kaip buvo rišamas svečias: 1 – paimamas pluoštelis rugių; 2 – padaromas ryšelis; 3 – kelios rugių saujos padalijamos į dvi dalis; 4 – abi saujos surišamos aštuoniuke; 5 – svečias; 6 – svečias „pakūčioje“.

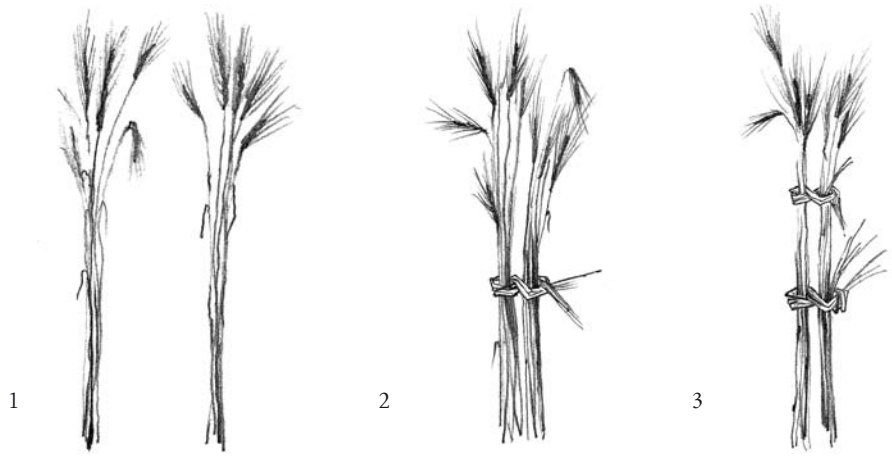

Svečio darymo rekonstrukcija, remiantis Marytės Sakalavičienės pasakojimu:
1 – kelios rugių saujos padalijamos į dvi dalis; 2 – abi saujos surišamos aštuoniuke; 3 – svečias.

14. <...> Kadaise laukus švencino kunigas prieš pjovimų. Kunigų paprašo, tai [kad] kunigas mišias laikytų, ir veda kunigų [laukan]. Aš atmenu... jauna buvau, mes, mergaitės, tokį altorių parengį buvom, ir nešam tų altorių aplinkui [laukus], aplinkui, nu, jau pałėtku, keliais, ir gieda tada jau <...>. Vainikų nupina ir kunigų vainiki veda. Pasitinka an Piliūnų tį sienos, jau kunigas atvažuoja, jau pascinka kunigų, ir vainikan [apjuosę] kunigų veda jau.

– *Uždeda kunigui vainikų?*

– Ne, nupina didelį vainikų, ir kunigas viduryj aina, ir veda jau kunigų.

– *Su tuo vainiku veda kunigą?*

– Taip.

– *O dėl ko švencina laukus?*

– Laukus švencina kiekvienais metais. Dabar jau nešvencina, nėra kam šventyc. Yra kam šventyc, bet nėra ko švencina <...>. Paskui jau susirenka vienan naman ir dainuoja jau tį, ir vaišina kunigų. Labai buvo gražu. <...>

P. Teofilė Kanevičiūtė, g. 1925 m. Pavalakės k., Baltiškių apyl., Baltarusijoje, gyv. ten pat. *U.* N. Laurinkienė, R. Balkutė 2011. *Sg.* LTR 7784(58), LTRF_cd_577(88).

II. RITUALAI SU PASKUTINIU LAUKE PALIEKAMU JAVŲ KUOKŠTU (*JIEVARU, JOVARU*, *BARZDA*, *NIUKA*)

15. <...> *Pabaigia rugius pjaut...*

– Ir tada eina su dainom senovinėm apie rugius, apie duoną jau dainuodavo. Ir pareina namo ir tada jau vaišinas.

– *O lauke nepalikdavo ko nors, kai pabaigia rugius pjaut?*

– <...> Va biškį rugių palienka, tai va čia gražiai vidury išravi, tai čia aplinkui palienka rugių ir paskui suriša va taip va tuos rugius ir padaro [jievarą; plg. toliau]. Va čia va tuos rugius [suriša]. Ir va čia va suriša tokius mazgelius ir palienka [rodo, kaip tai daroma] <...>.

– *Tai kaip vadinosi šitas toksai...*

– Jievaras... ar kaip čia? Jievaras, atrodo. Ir dainuoja „Jievarėlio“ dainą, bet aš nemoku. <...>

– *Tai tas surišimas ir būdavo tas jievaras?*

– Jievaras.

– *Tai palieka jį lauke?*

– Paliko ir paliko, o paskui, kai aria laukus, tai aparia, ir viskas. <...>

P. Elena Lepeškienė-Žilinskaitė, g. 1932 m. Kęstučių k., Onuškio apyl., Trakų r., gyv. Onuškio mstl., Trakų r. *U.* N. Laurinkienė, R. Balkutė 2010. *Sg.* LTR 7787(91), LTRF_cd_580(12).

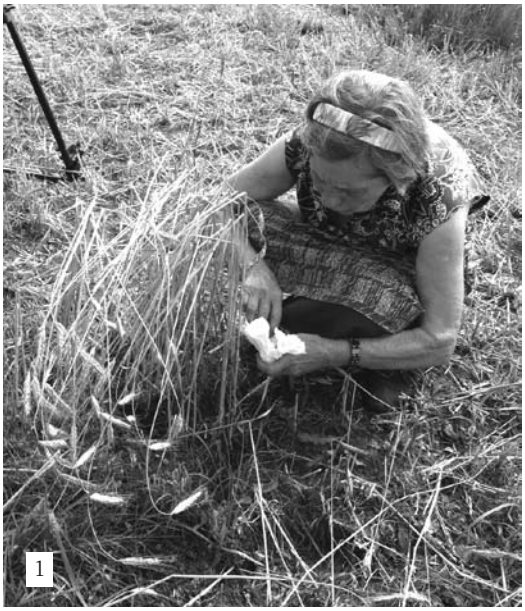
1

2

Elena Lepeškienė rodo, kaip padaro jievarą: 1 – išravėtame žemės plotelyje padedami keli gabaliukai duonos, druskos, centų ir užberiama žemėmis; 2 – nupjaunamos varpos; 3 – rugių stiebai iš priešingų pusių (kryžmai) surišami dviem mazgais; 4 – jievaras.

16. <...> *O kai baigdavo rugius pjauti, tai nepalikdavo nenupjautų rugių?*

– Nu tai darė, darė tokią saują. Tai čia išravi žolę, saujelę padaro, supina kasą [iš tų rugių] ir paskui užsuka tą kasą. Ir čia po ta kasa padeda duonos, ir užpilta druskos biškį an tos duonos, ir padeda, nu, ir jau an tos intencijos, kad duona niekados iš namų neišeitų... ir kad ji derėtų, ir kasmet būtų tuos duonos. Nu tai tokį darė [jovarą].

– *Tai kasą dar supina?*

– Nu, kasą. <...> Supina kasą ir paskui teip suriečia ir akmenėliu užspaudžia, o ten padeda duonos su druska. <...>

P. Jadvyga Belevičienė-Mečkauskaitė, g. 1921 m. Dembinos k., Onuškio apyl., Trakų r., gyv. Onuškio mstl., Trakų r. *U.* N. Laurinkienė, R. Balkutė 2011. *Sg.* LTR 7787(111), LTRF_cd_580(16).

Jagdyga Belevičienė rodo, kaip buvo daromas jovaras: 1 – gale lauko paliekamas kuokštelis rugių ir po jais išravima žolė; 2 – po rugiais ant žemės padedamas gabaliukas duonos su druska; 3 – rugiai supinami į kasą; 4 – supynus kasą, varpos nupjaunamos; 5 – rugiai susukami ir ant jų uždedamas akmuo. Tai – jovaras.

17. <...> *O kai rugius baigia pjauti, ar palieka lauke ką nors? Ar padaro kokį vainiką?*

– Mūsų tėvelis <...> nedaug turėja tos žemės, <...> penkiasdešimt arų apie sodybą buvo, tai tik sau keletą gorčių pasisėdava, kokį kapeliuką.

– *O kai baigdavo pjauti rugius, ar palikdavo...*

– Kelis varpas palikdava. <...> Nenušienauna, kampely palikdava kokias keturias penkias varpelas ir laikydava. <...>

– *O dėl ko palikdavo?*

– Nu, nežino, gal kad derlius būt geresnis, kad skalsesni grūdai, kad duona skalsesnė būtų. <...>

P. Irena Vadapalienė-Oniūnaitė, g. 1942 m. Grąžtelių k., Vaškų apyl., Pasvalio r., gyv. Daujėnų mstl., Pasvalio r. *U.* N. Laurinkienė, R. Balkutė 2011. *Sg.* LTR 7811(1), LTRF_cd_721(1).

18. <...> *O kai pabaigdavo rugius pjaut, nepalikdavo truputį rugių?*

– Kai rugius pabeigia [pjaut], tai darydavo [taip]: palieka tokį guotelį rugių, tai dar išravi žolą, kad būtų švaru. Ir tada varpas nupjauna, o tada tą likusią tai supina

[į] tokią kasą, padeda biškį duonos, an duonos – druskos. Ir tą pynę an tos duonos susuka, susuka ir palieka, o iš tų varpų nupina vainiką. Ir jei gaspadorius būna senesnis žmogus, tai parneša ir jam an galvos uždeda, tai tada duoda tas pinigų.

– *O akmenį uždėdavo an viršaus?*

– Nu tai prispausdavo. Padeda duonos ir druskos, nu, išeina lyg varažina, kad visą gyvenimą turėtų duonos ir druskos. <...>

P. Domicelė Našlėnienė-Bieliūnaitė, g. 1925 m. Užuguosčio k., Aukštadvario apyl., Trakų r., gyv. ten pat. *U*. N. Laurinkienė, R. Balkutė 2011. *Sg*. LTR 7812(36), LTRF_cd_722(4).

Leokadijos Akulavičienės padaryta „kukla".

19. <...> *O kai baigia rugius pjauti, ar palikdavo nenupjautų rugių?*

L. A. Užsuka tokių kai kuklų... Užsukdzinėjo [rugius]. Kai užbaigia, tai vainikų nupina ir tį palienka kelis tuos jau rugius [nenupjautus]. Daugiausia rugius. Tai va tep va susuka, susuka, tokia kai kukla užrišta būna, ir palienka. O kam, tai aš nežnau. Cia [taip] darydavo senos bobos.

– *O ką padėdavo po apačia?*

S. A. Ar tris akmenius, ar tris obuolius deda apacion, ar duonos gabaliukų. Va tep dėjo... kap kokia tįnai yra moteris. Daugiausia tai senos darydavo. <...>

P. Leokadija Akulavičienė-Kunej, g. 1939 m. Valaišių k, Zabolotės apyl., Varanavo r., Baltarusijoje, gyv. Rudnios k., Kaniavos apyl., Varėnos r.; Stasys Akulavičius, g. 1949 m. Rudnios k., Kaniavos apyl., Varėnos r., gyv. ten pat. *U*. N. Laurinkienė, R. Balkutė 2012. *Sg*. LTR 7794(104), LTRF_cd_642(11).

20. <...> *O paskutinį pėdų kas pjaudavo?*

A. J. Aš atmenu, mama mūs kai baigia jau arba grikius, arba rugias [pjaut], tai, atmenu, paskirsto paskum... Tokis kampėlis lienka arba grikių, [arba rugių], ir paskum persižegnoja ir lankia [grikius ar rugius sakydama]: „Cia paukščiukam... Cia pelytėm..." Paskum: „Cia visiem žvėraliam..."

O. J. Palieka, palieka tokias sruogas.
– *Tai palieka rugių tokią sruogelę?*
A. J. Rugių arba grikių. Ir nulankia in žamį. <...>

P. Antanas Jezepčikas, g. 1933 m. Krokšlio k., Panočių apyl., Varėnos r., gyv. Rudnios k., Kaniavos apyl., Varėnos r.; Ona Jezepčikienė-Čiočytė, g. 1939 m. Panočių apyl., Krokšlio k., Varėnos r., gyv. ten pat. *U.* N. Laurinkienė, R. Balkutė 2012. *Sg.* LTR 7794(165), LTRF_cd_642(17).

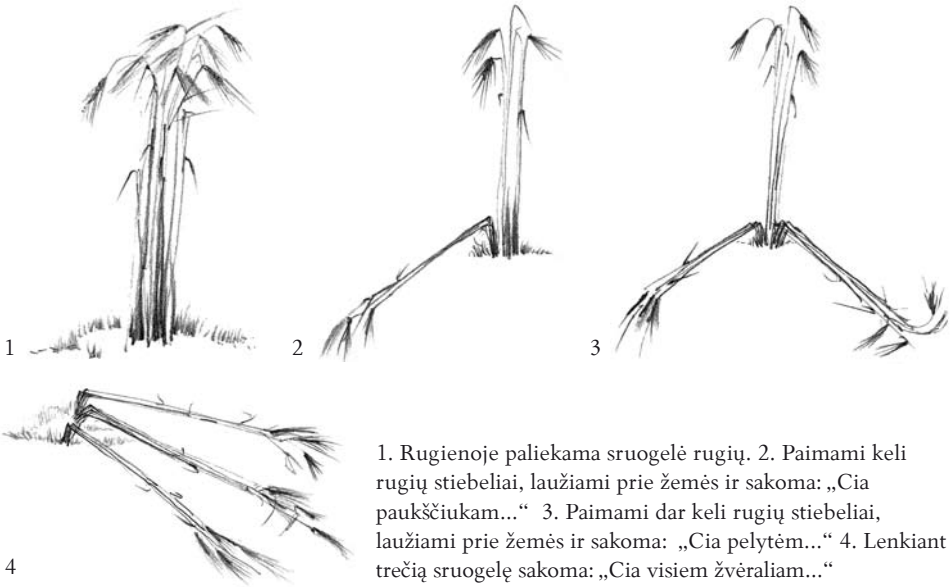

1. Rugienoje paliekama sruogelė rugių. 2. Paimami keli rugių stiebeliai, laužiami prie žemės ir sakoma: „Cia paukščiukam...“ 3. Paimami dar keli rugių stiebeliai, laužiami prie žemės ir sakoma: „Cia pelytėm...“ 4. Lenkiant trečią sruogelę sakoma: „Cia visiem žvėraliam...“

Antanas Jezepčikas šalia prie žemės nulenktų rugių kuokšto.

21. <...> O paskiau, aš atsimenu, kap jau baigia pjauc tuos rugius, tai duonos nusneša... Ale ot kokių cia giesmį giedodavo vis? Apsukdavo tų duonų [stačiais rugiais] ir palikdavo. Ale kokių giesmį giedojo, tai neprisimenu...

– *O kaip vadinasi, kai palieka tos duonos?*

– Tai jau pabaiga pjovimo.

– *Nenupjauna gale tų rugių?*

– Palienka keletą tų rugių, apsuka ir palienka. Apsuka apie duoną ir palienka. <...> O kai baigdavo pjauti rugius, tai: „Ū ū ū ū...", – šitep šaukdavo.

– *O kaip ten pati pradžia?*

– Mama visą laiką apsuka va tuos [rugius apie duoną], joj apsuka ir pristūpus gieda: „Ū ū ū ū... Pelės laukuosna, o grūdai aruoduosna!" <...>

– *Vienąkart?*

– Ne, keliskart <...>.

P. Jadvyga Adlienė-Aladaitytė, g. 1930 m. Dargužių k., Valkininkų apyl., Varėnos r., gyv. ten pat. *U.* N. Laurinkienė, R. Balkutė 2012. *Sg.* LTR 7794(166), LTRF_cd_642(18).

22. <...> O kap rugius jau pjaunam, tai tadu duonų ažukasam. Jau kap rugius nupjauni, tai tadu ažukasam po niuku.

– *Ir ką sako?*

– Nu, taigi dainuodavo: „Niuka niuka..."

– *Tai reikia užkasti...*

– Po niuku. Kap suriši [viršuj], e cia viduj [po niuka] pajema ažukasa tų duonų. E kap paskutinius pėdus supjovė... Aš pjaudavau maža, jauna... Atsisėda, pėdus padeda, padeda, nu, tadu atsineša sūrį, sviesto jau nuobaigom, nu, i sėdzim, valgom jau tįnai. Giros padaro pagercie, i sėdzim, geriam tįnai, valgom. Nu, dabar jau paskėłėm. Atvertie pėdus, – kokios mamuškelės laksto po piedais, kap pasėdzi. Būna i margucių žukelių, visokių un žemės – tai raudonų, tai [juodų]. Nu, tai tau tokios karvės vesis, tau [tokios]... Tai žinau, kų man moma sako: „Tu cik laikykie karves margas, vis kad būt ne čystos, ale margos, tai tau jos labai vesis." I prauda, i teip buva. <...>

– *O dėl ko mama jum taip pasakė?*

– Kad per mani žukeliai marguciai buvo. Sako: „Laikykie karves [margas] kap jau būsi gaspadinė." Tegul juoda, ale kad vis su plėmu būt. I turėjau, prauda, margas, buvo balta su žalu tokiu, raudonu, su juodais [plėmais] buva. <...>

– *O kaip tą niuką padarydavo, iš ko?*

– Gėlių va priskina, e tadu [pačioj pabaigoj] rugius tuos palieka [nenupjautus]. Palieka rugių nenupjautų [kuokštelį], kad būt [galima] surištie. E cia va suriši niukų, gėles suriši, e cia va duonų [apačioj] ažukasa. Trupučiukų duonos.

– *Dėl ko?*

– Nu, aš nežnau, [gal] kad kiciem metam neišs[i]vest duona. <...>

– *O ką dainuodavot, kai tą niuką padarydavot?*

– „Niuka niuka, aduok mano sylų Dėl kitos niukos...“ <...>

– *Tai sėdite, valgot... O iš ko girą darydavot?*

– Iš duonos padarydavo. Prikepa kakorų iš miežių. Padzygena tuos miežius, tadu sumala i prikepa kakorų tokių, tokių blynų, i juos biškį sudegina, pridegina, kad toki būt jau rudzi labai, ir tada ažverda vandenio virinto ir juos užpilia.

– *Tuos kakorus iš tų miežių kepa...*

– Iš miežių. Pripila vandenio, pridzygena, sumalam girnom, e tadu ažmaišo, labai unkepa juos, sudžiovena, kieci, kieci [pasidaro], e tada vandenį užverda, užpilia vandenio karšto, virinto, i tep būna, [kol įrūgsta]. Cukro undeda biškį, sacharinos kokios. <...> E tadu, kas nori stiprasnės, tai cukraus, mielių biškį undeda, tai ir galvas apysuka pjovėjam. Tai girų darydavo miežių.

P. Marytė Semėnienė-Semėnaitė, g. 1934 m. Linkonių k., Adutiškio apyl., Švenčionių r., gyv. Lazdinių k., Adutiškio apyl., Švenčionių r. *U.* N. Laurinkienė, R. Balkutė 2012. *Sg.* LTR 7793(94), LTRF_cd_641(177, 179).

23. <...> E tadu jau kaip baigia [pjaut rugius], padaro tokį vėl... Išpjauna... Viršūnes [rugių] tik nupjauna... Nu, kas ataneša [darželio gėlių], ale tai tadu laukų gėlytėm tadu pripuošia tų [paskutinį pėdelį] i suriša, i tadu dainuoja.

– *O kaip vadinos?*

– Niuka.

– *A ką tai reiškia?*

– Niuka čia iš baltarusiškos... Kas tai yra to niuka, [aš nežinau].

– *Gėlyčių, o dar ką nors padėdavo apačioj?*

– Po niuka padeda duoną, ten sūrį, tadu atgieda tų dainų:

Dzirva dzirva,
Kap aš tave pjoviau,
Pjoviau – negulėjau,
Dzirva dzirva.

Dzirva dzirva,
Pėdus suraišiojau,
Guobelas sustačiau,
Dzirva dzirva.

Dzirva dzirva,
Pjoviau – negulėjau,
Pėdus suraišiojau,
Dzirva dzirva.

Dzirva dzirva,
Guobelas sustačiau,
Kapas suskaičiavau,
Dzirva dzirva.

<...> Ale itai daugiausia būdavo... Kap jau cik nuobaigos, tai laukai visur cik skumbėdavo [nuo dainų]. <...>

– *O tos moterys dainuodamos stovėdavo apie tą niuką, ar kaip?*

– Ratu taip. Tai va itaip buvo mūs rugiapjūtė. Pradžia i pabaiga.

– *O kas darydavo tą niuką?*

– Jau niuką tai aš nežinau, kas darydavo. Gal jau, atrodo, maž šeiminykie, kap seniau pjovie savo [rugius]. Šeiminykė suima saujų tokių gerų [rugių] ir tadu viršūnes nupjauna, i tadu cia suriša, i tadu gi jau papuošia iš namų gėlyčių atnešį ar iš lauko surinkį, i ana tį jau stovi to niuka [lauke].

– *O jūs matėte tą niuką?*

– Nu kol' aš nemačiau... Aš paci dariau. <...>

P. Juzefa Vaitekėnienė-Šivickaitė, g. 1927 m. Lazdinių k., Adutiškio apyl., Švenčionių r., gyv. ten pat. *U.* N. Laurinkienė, R. Balkutė 2012. *Sg.* LTR 7793(115), LTRF_cd_641(204).

Juzefa Vaitekėnienė rodo, kaip rišama niuka: 1 – surenkama lauko gėlių puokštė ir suimamas rugių kuokštas; 2 – rugių varpos nupjaunamos; 3, 4 – vietoj varpų pririšama gėlių puokštė; 5 – niuka.

24. <...> *Kai baigia rugius pjauti, ar palieka ant lauko rugių?*

– Paliekam užtai, kad reikia palikc – kad an kitų metų vėl rugiai būt, kad Dzievas duot an kitų metų vėl rugius gerus.

– *O kaip ten palieka?*

– Paliekam tep: tokią va [saujelės] didumo rugių [paimam], žusukam, žusukam, žusukam ir [pasakom]: „Dzievuliau, Dzievuliau, Dzievuliau, duok mumi dar, kad an kitų metų užaugtų toki pacys, kap buvo, rugeliai vėl pas mus." Kap geri būna rugeliai, tai tep darom.

– *O po apačia ką nors padedat?*

– Nepomėciju. Duonos reikėj padėc dar tįnai. Duonos kųsnelį reikėj padėc. <...>

P. Janina Kruopienė-Selylaitė, g. 1933 m. Pelesos k., Baltiškių apyl., Varanavo r., Baltarusijoje, gyv. ten pat. *U.* N. Laurinkienė, R. Balkutė 2011. *Sg.* LTR 7784(103), LTRF_cd_577(151).

25. <...> Pabaigus rugius pjauti, mama rišo kaip barzdą. Suriša iš rugių tokią lėlę ir gal kokį gabaliuką duonos padėdavo, nežinau. Reikėjo „užrišti barzdą", kad javai derėtų. <...>

P. Marija Vaitkūnienė-Rudzytė, g. 1933 m. Vygonių k., Baltiškių apyl., Varanavo r., Baltarusijoje, gyv. ten pat. *U.* N. Laurinkienė, R. Balkutė 2011. *Sg.* LTR 7784(197–199).

III. PABAIGTUVIŲ VAINIKO PYNIMAS, JO ĮTEIKIMAS ŠEIMININKAMS; VIETA, KUR JIS LAIKOMAS PJŪČIAI PASIBAIGUS

26. <...> Kai baigia [rugiapjūtę], pina rugių vainiką. O dainos kokios gražios, kai pina vainiką. Rugių vainikas – su gėlėm, priskina iš darželio visokių gėlių. Iš varpų pina, varpų priskins, o taip vo apvalų vainiką, o čia o gėlės. Iš darželio ima gėles, o iš varpų pina vainiką, paskui neša gaspadinei į namus. Ir eina dainuodami gaspadinei. <...>

P. Janina Lazauskienė-Kurauskaitė, g. 1920 m. Kazerezinos k., Semeliškių apyl., Elektrėnų sav., gyv. Laičių k., Semeliškių apyl., Elektrėnų sav. *U.* N. Laurinkienė, R. Balkutė 2011. *Sg.* LTR 7795(17), LTRF_cd_643(2).

27. <...> Visus visus [rugius] nupjauna ir kelis šiaudelius palieka. Ir paima tų šiaudelių, varpas dar [kelias] paima ir gražiai su tais šiaudeliais nupina, pada-

ro vainikėlį iš varpų ir parneša, gaspadoriui an galvos uždeda, pasveikina: „Kad laimingai sunaudotum [rugelius], suvežtum ir duonelės prikeptum, ir mus svečiuosna užprašytum, gertum, šoktum, baliavotum...“ <...>

P. Ona Blažonienė-Lenkevičiūtė, g. 1928 m. Žuklijų k., Onuškio apyl., Trakų r., gyv. ten pat. *U.* N. Laurinkienė, R. Balkutė 2011. *Sg.* LTR 7787(139), LTRF_cd_580(33).

28. <...> Jau kai baigia tuos rugius pjauti – tai kadaise moterys su tais serpukais pjovė, – tai jos nupina vainiką iš tų varpų. Išrenka varpas didžiules, gražias ir iš didelių varpų supina vainiką, ir atnešdinėja tą vainiką. Padeda an lėkštutės ir paduoda šeiminykui, ir tada tai jau sveikina: „Kiek tų varpelių, tai tiek yra kapelių, – ten jau priskaičiuota an lauko, – o kiek tam vainike grūdelių, kad turėtai tiek centnerių derliaus jau to.“ Nu, ir palinki jau tam šeiminykui, a šeiminykas padeda ar dešimt litų, ar dvidešimt litų, kiek jis ten turi. <...>

P. Jadvyga Belevičienė-Mečkauskaitė, g. 1921 m. Dembinos k., Onuškio apyl., Trakų r., gyv. Onuškio mstl., Trakų r. *U.* N. Laurinkienė, R. Balkutė 2011. *Sg.* LTR 7787(111), LTRF_cd_580(16).

Jadvyga Belevičienė pina pabaigtuvių vainiką.

Vainikas pynėjos rankose. Šalia stovi Stasys Jarmalavičius.

29. <...> Paskutinį pėdų kaip pjauna, tai prirenka gražių varpų, nupina vainikų – tai pabaigtuvės jau. Tada un paskutines gubos iškelia kartytį ir uždeda vainikų šitų, ir tadai šeiminykai, kas sumda, talkas būna... Ir, būdava, padeda. Mes pabaigėm, kaimyna nebedaug, jau turi baigt – mes visi ainam pas kaimynų. Kits kaimynas – pas kitų kaimynų. Va teip, kad jau pabaigtuves būtų [iškart pas visus]. Nu, tai susėda visi ir vaišinas, maista atsineša kas kų. <...>

– *Tai vaišindavos?*

– Vaišindavos. Būna, kad ir alučio pasdara.

– *Lauke, kur baigia, vaišinasi?*

– Ar lauke, ar namuos, sakydava, kad rugiapjūte pats didžiausias, pats sunkiausias darbas.

– *O tą vainiką parsinešdavo?*

– Nu tai parsinešdavo, užstalėj [pastatydavo]. Abrozdais vadindava, švintųjų paveikslai, tai pri paveikslų [pakabina], kadu kampi pasikabina, ir būva, pabaigtuvių vainikas rugių, duonas – duona.

– *O ką tai reiškia, kad užstalėj pastato?*

– Nu, tai vis tiek, skaitos, kaip ir duona, kaip gyvenimas.

– *Jau garbingoj vietoj...*

– Garbinga vieta. Skaitas, pabaigtuvių vainikas – duona, kad duonos turėt visus metus. <...>

P. Vanda Urbanavičienė-Buteikytė, g. 1921 m. Obelių k., Deltuvos apyl., Ukmergės r., gyv. Šventupės k., Vidiškių apyl., Ukmergės r. *U.* N. Laurinkienė, R. Balkutė 2011. *Sg.* LTR 7785(17), LTRF_cd_578(3).

30. <...> Vainiką, kai jau nupina, atnešdavo ir gaspadoriui ant galvos uždėdavo. Tas gaspadorius nuima nuo galvos tą vainiką, padėkavoja jau tom pjovėjom ir pakabina an sienos. Ir tas vainikas karo iki tiek, pakol nepradeda vežiot jau tuos javus in klojimą. Ba gi juos nupjauna, suriša pėdus, į gubus sustato – ir taip stovi. Kada jau jie sausi būna, tada į klojimą veža, ir gaspadorius ima tą vainiką ir pirmą pėdą, ir jis vainiką an to pėdo [padeda]. Pirmą pėdą jau šalinėn stato to rugio, ir jis vainiką tą padeda. Tai tą tai puikiai atsimenu. Nors ne pas tėvą buvom, pas gaspadorių kai tarnavau, bet jau tą matydavau, kaip padarydavo. <...>

P. Stasys Jarmalavičius, g. 1927 m. Babrauninkų k., Perlojos apyl., Varėnos r., gyv. Onuškio mstl., Trakų r. *U.* N. Laurinkienė, R. Balkutė 2011. *Sg.* LTR 7787(110), LTRF_cd_580(32).

31. <...> *O vainiką pindavo?*

– Nu, tai jeigu ataina kas padėc pjauc, kaimynai ar kas, tai paskutinį pėdų supynė, supynė ir šeiminykui, tam Kamenčiui ar kam, ir uždėjo. O jei ne, tai tep sujuosia.

– *Per juosmenį sujuosia?*

– Per juosmenį sujuosia vainikų, o jau tadu šeimininkas jau vaišina. <...>

P. Janina Šimelionienė-Kamenčiūtė, g. 1935 m. Pelesos k., Baltiškių apyl., Varanavo r., Baltarusijoje. *U.* N. Laurinkienė, R. Balkutė 2011. *Sg.* LTR 7784(153), LTRF_cd_577(221).

32. Vainikų pindava iš vasilkų, varpų dėdava, išeina, nuobaigas. Vainikų un gubos užmesdava. Kaip kepurį užlaužia, ti un tos kepurės padeda. Kokių dešimt vainikų nupindavam. Vasilkų, varpų supinam, gėlyčių pievas. Ir paskui vainikus šitus, kai veža jau kult, sumeta. Visus dešimt vainikų sudeda. Čia [taip buvo] kolūkio laikais.

Pačios moterys susėdam, atsinešam alaus, kad smagiau būtų. Brigada buvo kokia dvidešimt moterų. Bulkas pripjaustam, skilandžiuką ir tadu dainuojam – derlius nuimtas. Veža tuos vainikus kartu iškulti su pėdais. Nuobaigas darom.

P. Marytė Aukštakojienė-Valiaugaitė, g. 1935 m. Želvos mstl., Ukmergės r., gyv. Laumėnų k., Želvos apyl., Ukmergės r. *U.* N. Laurinkienė 2011. *Sg.* LTR 7785(90).

Parengė *Rita Balkutė* ir *Nijolė Laurinkienė*